

*Тема 11. Грошовий (монетарний) ринок
Кредитно-банківська система*

ПЛАН

1. Грошовий ринок: сутність, структура. Попит та пропозиція на грошовому ринку.
Рівновага на грошовому ринку.
2. Структура кредитно-банківської системи. Банківська система та її рівні.
2. Грошово-кредитна політика держави. Державне регулювання кредитно-банківської системи.

1. Грошовий ринок: сутність, структура. Попит та пропозиція на грошовому ринку

Гроші – платіжні засоби, властивістю яких є висока ліквідність, тобто здатність швидко перетворюватися на готівку

Гроші як засіб обігу:
T-G-T

Грошовий ринок
-система соціально-економічних відносин з приводу купівлі-продажу грошей як специфічного товару;
-механізм перерозподілу грошових коштів між різними секторами і суб'єктами економіки, збалансування окремих грошових потоків і грошового обігу в цілому.

Об'єкт купівлі-продажу на грошовому ринку:
тимчасово вільні грошові кошти

Економічні форми купівлі-продажу грошей: прями короткострокові позички із зобов'язанням повернути кошти у визначений строк, купівля- продаж фінансових інструментів (облігацій, векселів, депозитних сертифікатів, банківських акцептів тощо)

Суб'єкти грошового ринку: домогосподарства, фірми, держава;
учасники: банки, державні структури, спеціальні кредитно-фінансові інститути, які забезпечують функціонування грошових відносин

Грошова маса - сукупний обсяг (запас) платіжних засобів, які є у розпорядженні суб'єктів грошового обігу (домогосподарства, фірми, держава) у певний період (<http://www.ukrstat.gov.ua/imf/Pokaz.html>)

Грошовий агрегат – показник грошової маси як сукупність її елементів певного рівня ліквідності

M₀

Гроші поза депозитних корпорацій (готівка) (10.2020: 486 854,2 млн грн)

M₁

M₀ + переказні депозити в національній валюті (поточні рахунки фізичних та юридичних осіб) – трансакційні гроші (10.2020: 956 095,5млн грн)

M₂

M₁ + переказні депозити в іноземній валюті та інші депозити – квазігроші (функції засіб обігу та збереження та накопичення вартості) (10.2020: 1 752 447,5 млн грн)

M₃

M₂ + цінні папери, крім акцій – широкі гроші (грошова маса) (10.2020: 1 755 234,1 млн грн)

Депозитні корпорації: НБУ і банки (державні, приватні, під іноземним контролем)

Переказні депозити - депозити, які можуть:

- за вимогою підлягати обміну на готівкові по номіналу без сплати штрафу або будь-яких обмежень;
- вільно переводитись за допомогою чеків;
- іншим способом використовуватися для здійснення платежу

Попит на грошовому ринку (MD):

кількість ліквідних активів, яка потрібна в певний час як засіб обігу, платежів та заощаджень

Трансакційний попит на гроші (MDt):

кількість ліквідних активів, яка потрібна в певний час для операцій як засіб обігу та платежу.

$$MDt = \frac{ВВП \text{ (номінальний)}}{V} \\ \text{(швидкість обігу грошей)}$$

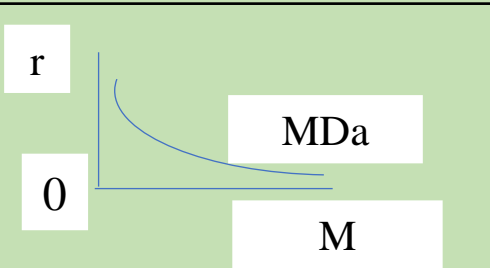
Швидкість обігу грошей (V) - кількість оборотів за рік, що в середньому здійснює одна грошова одиниця загальної грошової маси M3 на придбання товарів і послуг.

Обчислюються два основні показники швидкості грошового обігу:

- 1) за оборотністю грошей у кругообороті доходів – шляхом ділення ВВП на середню величину грошової маси за певний період часу;
- 2) за оборотністю грошей у платіжному обороті – шляхом ділення суми коштів, переказаних з банківських поточних рахунків, на середню величину грошової маси.

Попит на гроші з боку активів на грошовому ринку (MDa):

попит, пов'язаний з функцією грошей як засобу заощаджень, що визначається рівнем ставки відсотку (r), залежно від змін якого здійснюється трансформація заощаджень у формі депозитів, облігацій та ін. у ліквідні активи і навпаки

Сукупний попит на гроші:

$$MD = MDt + MDa$$

Пропозиція грошей (MS)

- певний запас грошей економічних суб'єктів, які вони можуть за сприятливих обставин спрямувати в оборот;
- процес створення додаткових платіжних засобів, які надходять до каналів готівкового і безготівкового обігу: *готівка (C)* і *депозити (D)* в банках, які економічні агенти за потреби можуть використати для операцій: $MS = C + D$

Банківський мультиплікатор:

максимальна кількість нових кредитних грошей, яка може бути створена 1 грошовою одиницею понад обов'язкові резерви (rr) за даної їх норми - $1/rr$

Додаткова пропозиція грошей:

$MS = 1/rr \times D$, де D – початковий вклад мінус обов'язкові резерви; rr – норма обов'язкових резервів

Процес грошово-кредитної мультиплікації, млн грн

Банк	Залучені кошти	Обов'язкові резерви (10%)	Вільні кошти	Надані позички
А	10,00	1,00	9,00	9,00
Б	9,00	0,9	8,1	8,1
В	8,1	0,81	7,29	7,29
Г	7,29	0,73	6,56	6,56
Усього	34,39	3,44	30,95	30,95

Грошова база (MB):

показник бази фінансування та основа для формування грошових агрегатів, що включає готівкові кошти (C), випущені в обіг Нацбанком, і переказні депозити в національній валюті в НБУ (резерви банків -R).

$$MB=C+R$$

Грошовий мультиплікатор (m):

відношення пропозиції грошей (MS) до грошової бази (MB). Показує, як змінюється пропозиція грошей при збільшенні грошової бази на одиницю

$$m = MS / MB$$

Коефіцієнт монетизації економіки – макроекономічний показник, що характеризує ступінь забезпеченості економіки грошима, необхідними для здійснення платежів і розрахунків, та відображає забезпеченість процесів виробництва та споживання відповідною грошовою масою. Розраховується як відношення грошового агрегату M3 до ВВП у відсотках. У 2019 році в Україні коефіцієнт монетизації – 36% ВВП, 85% ВВП у Болгарії, 82% – у Єгипті, 77% – в Албанії, 74% – у Хорватії та 68% – у Польщі.
(<https://www.epravda.com.ua/columns/2020/04/28/659916/>)

2. Структура кредитно-банківської системи. Банківська система та її рівні

Кредитно-банківська система

-сукупність кредитно-розрахункових відносин, пов'язаних з рухом позичкового капіталу, а також форм і методів кредитування;

-сукупність кредитно-фінансових установ, здатних мобілізувати тимчасово вільні грошові кошти, доходи і заощадження, надавати їх у позику і одержувати прибуток від своїх операцій.

Інституціональну структуру кредитно-банківської системи утворюють:

центральний банк країни (в Україні – Національний банк України); банки різних форм власності; спеціальні небанківські фінансово-кредитні установи, які виконують окремі функції або обслуговують окремі галузі економіки (страхові компанії, пенсійні фонди, інвестиційні компанії тощо).

Банківська система - сукупність різних видів банків і кредитних установ, що діють в рамках загального грошово-кредитного механізму

Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону та інших законів України (Про банки та банківську діяльність. Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III)

Банківська діяльність - залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб

Банк - установа, що акумулює грошові кошти і заощадження та здійснює кредитно-розрахункові та інші операції.
Юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків(Про банки та банківську діяльність. Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III)

Види банків

Функції банків:

- мобілізація тимчасово вільних грошових коштів і перетворення їх в капітал;
- кредитування підприємств, держави та населення;
- випуск кредитних засобів обігу (кредитних грошей);
- здійснення розрахунків та платежів в господарстві;
- емісійно-засновницька діяльність;
- консультування, надання економічної та фінансової інформації.

Універсальні:
банки, що здійснюють всі основні види банківських операцій

Спеціалізовані:
банки, що спеціалізуються на кредитуванні певної галузі економіки або господарської діяльності чи групи населення або ж формах залучення коштів у вклади – ощадні, інвестиційні, банки розвитку

Організаційно правова форма:
- акціонерне товариство;
- кооперативний банк

Державний банк - це банк, 100 відсотків статутного капіталу якого належить державі;
Кооперативні банки створюються за принципом територіальності і поділяються на місцеві та центральний.
Мінімальна кількість учасників місцевого (у межах області) кооперативного банку має бути не менше 50 осіб.
Приватні банки

Банківська послуга- різноманітні дії на фінансовому ринку, грошові операції, здійснювані банками за певну плату за дорученням і в інтересах своїх клієнтів: 1) *залучення у вклади* (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб; 2) *відкриття та ведення поточних* (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах, та рахунків умовного зберігання; 3) розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Банк має право надавати своїм клієнтам (крім банків) *фінансові послуги*: 1) випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків; 2) довірче управління фінансовими активами; 3) діяльність з обміну валют; 4) залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення; 5) фінансовий лізинг; 6) надання коштів у позику на умовах фінансового кредиту; 7) надання гарантій та поручительства; 8) переказ коштів та інші. Банк надає послуги з *торгівлі валютними цінностями у готівковій формі та безготівковій формі* з одночасним зарахуванням валютних цінностей на їхні рахунки відповідно до Закону України "Про валюту і валютні операції".

Банк має право здійснювати діяльність щодо:

1) інвестицій; 2) випуску власних цінних паперів; 3) випуску, розповсюдження та проведення лотерей; 4) зберігання цінностей (у тому числі щодо обліку і зберігання цінних паперів та інших коштовностей, конфіскованих (заарештованих) на користь держави та/або визнаних безхазяйними) або надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа; 5) інкасації коштів та перевезення валютних цінностей; 6) ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (крім власних акцій); 7) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг.

Операції банків:

- активні:** операції з розміщення наявних ресурсів банку для отримання прибутку і підтримання ліквідності;
- пасивні:** операції з мобілізації власних, залучених та позичених ресурсів банку

Доходи банку складаються з: відсотків за надані кредити; відсотків, сплачених банками-кореспондентами; плати за розрахункове та касове обслуговування клієнтів; позитивної курсової різниці від операцій в іноземній валюті; доходів від операцій з цінними паперами; доходів від факторингових, лізингових, трастових операцій, інформаційних, консультаційних послуг; відшкодування клієнтами поштових, телеграфних витрат; доходів від участі в діяльності інших організацій та ін.

Витрати банку складаються з: виплати відсотків за пасивними операціями (за поточними та депозитними рахунками, облігаціями, депозитними сертифікатами); плата за кредитні ресурси, одержані від інших банків і від центрального банку; оплати послуг з кореспондентських відносин; комісії за операціями з іноземною валютою; витрат на інкасацію виручки; оплати послуг (обчислювальних центрів, аудиторських, поштових, телеграфних); витрат на підготовку та підвищення кваліфікації кадрів; витрат на рекламу; амортизаційних відрахувань основних фондів; витрат, пов'язаних з виготовленням і впровадженням платіжно-розрахункових документів; платежів зі страхування майна та діяльності банків; витрат на утримання апарату; інших витрат (збитки від списання безнадійної заборгованості клієнтів, штрафи, сплачені за порушення правил ведення операцій тощо).

Прибуток банку - перевищення доходів банку над витратами. Формується в результаті здійснення кредитних, розрахункових, грошових операцій та інших видів діяльності банку.

Кількість банків в Україні 2016-2020 рр.
(https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2020-11.pdf?v=4)

	2016	2017	2018	2019	09.2020
Платоспроможні (діючі)	96	82	77	75	74
Державні	6	5	5	5	5
Приватні	65	54	51	50	49
Іноземні	25	23	21	20	20

Активи банків в Україні 2016-2020 рр.(млрд грн)
(https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2020-11.pdf?v=4)

	2016	2017	2018	2019	09.2020
Загальні активи	1 737	1840	1 911	1982	2172
Валові кредити суб'єктам господарювання	847	864	919	822	806
Валові кредити фізичним особам	157	171	197	207	215
Кошти суб'єктів господарювання	413	427	430	525	626
Кошти фізичних осіб	437	478	508	552	649

Функції Національного банку України:

- ***основна функція:*** забезпечення стабільності грошової одиниці України;
- ***інші функції:***
 - 1) відповідно до розроблених Радою Національного банку України Основних засад грошово-кредитної політики визначає та проводить грошово-кредитну політику;
 - 2) монопольно здійснює емісію національної валюти України та організує готівковий грошовий обіг;
 - 3) виступає кредитором останньої інстанції для банків і організує систему рефінансування;
 - 4) встановлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна;
 - 5) організовує створення та методологічно забезпечує систему грошово-кредитної і банківської статистичної інформації та статистики платіжного балансу;
 - 6) регулює діяльність платіжних систем та систем розрахунків в Україні, визначає порядок і форми платежів, у тому числі між банками;
 - 7) визначає напрями розвитку сучасних електронних банківських технологій, створює та забезпечує безперервне, надійне та ефективне функціонування, розвиток створених ним платіжних та облікових систем, контролює створення платіжних інструментів, систем автоматизації банківської діяльності та засобів захисту банківської інформації;
 - 8) здійснює банківське регулювання та нагляд на індивідуальній та консолідованій основі; та ін.

(Про Національний банк України. Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV)

3. Грошово-кредитна політика. Регулювання кредитно-банківської системи

Грошово-кредитна політика - сукупність заходів, спрямованих на зміну грошової маси в обігу, обсягу кредитів, рівня процентних ставок та інших показників грошового обігу з метою встановлення рівноваги на грошовому ринку та регулювання господарської кон'юнктури.

Засоби грошово-кредитної політики

Основними економічними засобами і методами грошово-кредитної політики є *регулювання обсягу грошової маси через:*

- 1) визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для банків;
- 2) процентну політику;
- 3) рефінансування банків;
- 4) управління золотовалютними резервами;
- 5) операції з цінними паперами (крім цінних паперів, що підтверджують корпоративні права), у тому числі з казначейськими зобов'язаннями, на відкритому ринку;
- 6) регулювання імпорту та експорту капіталу;
- 7) запровадження на строк до шести місяців вимоги щодо обов'язкового продажу частини надходжень в іноземній валюті;
- 8) зміну строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів;
- 9) емісію власних боргових зобов'язань та операції з ними.

Головна мета банківського регулювання і нагляду - безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів